

ב. ליל יום טוב שחל בשבת, והשליח צבור שכח שצריך לומר ויכולו, והתחיל באמירת הקדיש, ונזכר באמצע שצריך לומר ויכולו, לא יפסיק את אמירת הקדיש כדי לומר ויכולו, אלא יאמרנה אחר הקדיש. (ב)

אוצר החכמה

על הכוס. ומבואר מדבריו, שלדעת הרמב"ם מה שאמרו בגמרא אפי' יחיד שמתפלל בערב שבת צריך לומר ויכולו, לאו דוקא בתפלה, אלא עיקר הקפידא לומר ויכולו בערב שבת. ולכן הרמב"ם לא הזכיר בנוסח התפלה בשבת אמירת ויכולו. ואמנם כ"ז לאותם שנהגו כן, שאינם צריכים לבטל מנהגם.

והרא"ש (פרק ט"ז דשבת סימן ה') כתב, שנהגו לומר אחר התפלה פעם שניה ויכולו משום יום טוב שחל בשבת, שלא מזכירין בתפלה ויכולו. ופעם שלישית על הכוס כדי לפטור את בני ביתו.

וכן כתב מרן בש"ע (סימן רסח ס"ז) שחוזרים לומר אחר התפלה בקול רם ומעומד, "ויכולו", משום יום טוב שחל בשבת שאין אומרים אותו בתפלה. וגם להוציא ידי חובה למי שאינו בקי להתפלל. (וכן הוא בתוספות פסחים קו. בד"ה זוכרהו, ובהרא"ש שם סימן טו. וכן כתב ר' דוד אבודרהם דף מ ע"ד).

ועיין עוד בברכי יוסף (סימן רסח בשו"ר ברכה אות א), ובשו"ת לב חיים ח"ב (סי' ט), ובכה"ח (שם סק"ג). ע"ש.

ובדע"ב אם לא אמרו אין מחזירין אותו, מפני שהוא עתיד לאמרו עם הקהל קודם ברכת מעין שבע. וכן על הכוס קודם ברכת הקידוש. וכמו שכתב הפרי מגדים (במש"ז אות א). הו"ד להלכה באחרונים שם. ועיין בכף החיים (סק"ד).

שנקראת תפארת ישראל. אתה אחד כנגד שבת הגדול. כי כאן מתאחדים כל הספירות, וזהו תפארת גדולה ועטרת ישועה מנוחה וקדושה שהם הג' שבתות הנזכרות. [צורר המור בראשית פ"א].

והנה מלשון הגמ' הנ"ל משמע, דבנוסח התפלה של הקדמונים לא הי' כתוב ויכולו, ורק הציבור היו אומרים ויכולו, להעיד ביחד על מעשה בראשית. אך אחר שאמר ריב"ל אפי' יחיד צריך לומר, הוסיפו בתפלה ויכולו. וכמו שדייק כן בשפת אמת (שבת קיט:) וציין שכו"ב כתב הרא"ש, שלא היו אומרים בתפלה ויכולו, אלא ויברך וגו' ויקדש אותו. וכן הוא ברמב"ם בסוף ספר אהבה בסדר התפלה [וכמ"ש הה"מ (פ' כ"ט מה"ש ה"ז) דלפי שאמרו דאפי' יחיד צ"ל ויכולו, סמכוהו על הכוס. ע"ש].

ויש שנהגו לומר ויכולו אחר מזמור שיר ליום השבת, וכמו שהביא מנהג זה בתשו' הרמב"ם (סימן קטז) ושם נשאל, בקהל שהיה מנהגם בליל שבת שאחר שאמרו מזמור שיר ליום השבת, אומרים ויכולו, אם צריך לבטל מנהג זה, והשיב, שלא יבטלו מנהגם, אך יאמרו אותו אחר העמידה קודם גמר ערבית. ע"ש. וכנראה מטעם זה הרמב"ם לא הזכיר לומר ויכולו בתפלה. אלא כתב (פרק כט מהלכות שבת ה"ז): שהמנהג פשוט בכל ישראל שלפני שמקדש על היין קורא פרשת ויכולו. וכתב ה"ה שם סמך לזה ממה שאמרו בגמרא הנז', שאפי' יחיד צריך לומר ויכולו, ולפיכך סמכוהו

שכח לומר ויכולו והתחיל בקדיש אם יפסיק הקדיש

באמירת הקדיש, האם יפסיק במה שהתחיל באמירת הקדיש כדי לומר ויכולו, או כיון

(ב) הנה בליל יום טוב שחל בשבת, והשליח צבור שכח שצריך לומר ויכולו, והתחיל

שהתחיל בקדיש יאמר ויכולו אחר הקדיש, יש לדון בזה על פי מה שנתבאר בש"ע (סי' תרפ"ד ס"ג), בהגה, שאם טעה והתחיל בשל חנוכה, יפסיק, משום דתדיר ושאינו תדיר קודם. והט"ז כתב שם, דלא יפסיק, מהא דמבואר בזבחים (צא). וברמב"ם (פרק ט' מהלכות תמידין) שאם עבר ושחט את שאינו תדיר, מקריבו ואינו מפסיק. וכ"כ בספר בני יצחק, ובשו"ת נודע ביהודה (תנינא, אורח חיים סימן יא), והובאו דבריהם בספר בית מנוחה (הלכות ברכת המזון). וראה מש"כ בזה בילקו"י על הלכות ברכות (עמוד שלח).

וכיו"ב דן בספר חזון עובדיה על הלכות פסח (דף קטז), בש"צ שטעה בליל ראשון של פסח שחל בשבת, והתחיל מיד בברכת ההלל, והיה לו לומר קודם ויכולו, דתדיר קודם, עכ"ז העלה שם דלא יפסיק שם לומר ויכולו, אלא יסיים את ההלל, ויברך ברכת יהללך, ואחר כך יאמר שם ויכולו, וקדיש תתקבל. משום שאין עדיפות לתדיר לדחות איסור ברכה לבטלה. ואפי' התחיל בקריאת ההלל, שיש לברכה על מה שתחול, ואין חשש ברכה לבטלה, מ"מ אין לו להפסיק באמצע ההלל לומר ויכולו, כיון שאפשר לאומרו אחר ההלל. וזה ברור. ועיין ברמ"א (סוף סימן תרפ"ד), שאם טעה בשבת ראש חודש טבת, והתחיל לקרות בשל חנוכה, צריך להפסיק לקרות בשל ראש חודש. והט"ז שם (סק"ד) כתב לחלוק ע"ז, משום דאע"ג דקיימא לן תדיר קודם, כיון שהתחיל בקריאת חנוכה ימשיך, וכדקיימא לן בזבחים (צא). וכו'. ע"ש.

ועיין בשו"ת נודע ביהודה תנינא (חאו"ח סי' יא), שנשאל בטעה בשבת ראש חודש אדר והקדים פרשת שקלים לראש חודש, והעלה שימשיך בקריאת פרשת שקלים, כיון שכבר התחיל בקריאתה, וכדאמרינן בזבחים (צא). ושאף הרמ"א (סי' תרפ"ד) יודה בזה, ושאינו התם דקיי"ל (מגילה כט:) אין משגיחין בחנוכה. ע"ש.

אמנם בשאגת אריה (סימן כ) העלה בדין טעה בברכה"ז של שבת וראש חודש והתחיל

ביעלה ויבוא לפני רצה והחליצנו, ונזכר באמצע, שצריך להפסיק, דתדיר קודם אפי' התחיל בשאינו תדיר לפניו. וע"ש. וע"ע בשו"ת רב פעלים חלק ב' (חאו"ח סימן מ). ע"ש.

אולם בשו"ת בני יצחק (סימן ט) העלה שאם התחיל בשאינו תדיר אינו מפסיק. והובא בסידור בית מנוחה (דף צו ע"א). וע"ש. ועיין בשואל ומשיב רביעאה חלק א (סימן ריט). ובשו"ת מהרי"א הלוי ח"א (סימן קפב). ובשו"ת מחנה חיים חלק א' (סימן ה). ואכמ"ל. ובנ"ד לכולי עלמא אינו פוסק. וזה ברור. ומצאתי בשו"ת בית יהודה חלק א' (חאו"ח סימן לה) שנשאל בנ"ד והעלה כאמור. וכ"כ החיד"א בברכי יוסף (ס"ק יא). וע"ע בשערי תשובה, ובספר נהר מצרים שם. ודו"ק.

ולפ"ז הוא הדין בנ"ד, שאין להפסיק את אמירת הקדיש כדי לומר ויכולו. וראה עוד בשו"ת רבבות אפרים ח"ב (סימן מח אות צו).

ואמנם בשו"ת אגרות משה ח"ד (אורח חיים סימן ע') כתב לחלק בזה, שאם השליח צבור נזכר אחר שהצבור ענו יהא שמיה רבה, יש לו לגמור קדיש זה בלא תתקבל, עד דאמירן בעלמא ואמרו אמן, ודמי למה שאומרים חצי קדיש בשחרית אחר החזרה, או אחר התחנון, וקדיש תתקבל אומרים אחר ובא לציון, מפני שלא נגמר סדר התפלה. והכא נמי הא לא נגמר סדר התפלה. אבל אם נזכר קודם בעגלא ובזמן קריב, שעדיין לא נתחייבו הקהל לענות אמן יש"ר, נראה דכיון דליכא הזכרת שם שמים, יפסיק תיכף כשנזכר. ולא מבעיא לאלו שאין אומרים ויצמח פורקניה, שעדיין לא גמרו שום ענין ממש, דהא אף למחזור ויטרי שהביאו התוס' (ברכות ג' ד"ה ועונין) דאמירת יהא שמיה רבא זו תפלה שיהא שם י"ה רבא, וימחה בקרוב זרעו של עמלק ע"י מלך המשיח, הנה בריש יתגדל ויתקדש שמיה רבא לא מפרש הכי, אלא הוא תפלה אחת עם בעלמא די ברא, ומה שעונין אמן אחר שמיה רבא, הוא משום

ג. שליח צבור שבליל שבת שכח לומר ויכולו וברכה מעין שבע ואמר קדיש תתקבל, ונזכר רק לאחר שסיים הקדיש, יאמר שם ויכולו וברכה מעין שבע, ושוב יאמר קדיש שלם דתתקבל. ג)

ד. נער שימלאו לו שלש עשרה שנה בשבת נדהיינו יום שנולד בו, אם מתפללים ערבית של שבת מבעוד יום, לא יעמוד להתפלל כשליח צבור. אבל לעצמו מותר לו להתפלל ערבית מבעוד יום, ואינו צריך להמתין מלהתפלל עד שיהיה לילה ודאי, כדי שיהיה לבר חיובא. והמחמיר להמתין מלהתפלל ערבית עד שיהיה לילה ודאי, תבוא עליו ברכה. ועל כל פנים צריך שיחזור לקרוא קריאת שמע כשיחשיך. ובלאו הכי גם כל הקהל צריכים לעשות כן. ד)

וברכה מעין שבע, ולומר קדיש תתקבל. ע"ש.

אוצר החכמה

אולם להאמור כיון דקדיש הוא תדיר יותר, כל שטעה והתחיל בקדיש לא יפסיק באמצע, אף אם עדיין לא הגיע ליהא שמיה רבה. דבלא"ה אין כאן הזכרת שם ה'. ולכן אחר שסיים את החצי קדיש, יאמר ויכולו וברכת מעין שבע. ועיין בדרכי משה (סימן נד) שהביא מהא"ז ותשובת הגאונים, במי שנזדמן לו טלית לאחר שעמד להתפלל יוצר קודם שקרא ק"ש, אם נזדמן לו לאחר שהתחיל קדיש אינו מפסיק כלל וכו'. ע"כ. ומשמע דכל שהתחיל בקדיש אין לו להפסיק.

דכיון דמובן דכוונת התפלה דיתגדל ויתקדש הוא בעלמא די ברא, דרק בעולם שברא שייך שיתגדל ויתקדש יותר, לכן שייך גם כאן לומר אמן, נומסתבר לי שאין חיוב ממש לענות אמן זה מהאי טעמא, דמאחר שגמר התפלה הוא אחר בעגלא ובזמן קריב, הרי יענו ע"ז אמן, והיה מקום לומר בשביל זה שאין להפסיק באמן זה בפסוקי דזמרה, אבל למעשה כיון שברמב"ם הוזכר שכל העם עונין אמן, וגם כל ישראל נוהגין כן, יש לענות. אלא אפי' לאלו שאומרים ויצמח פורקניה, דאיכא בזה איזה גמר ענין, מ"מ אין זה הגמר ממש, ועכ"פ כיון שאין בזה הזכרת שמות לבטלה, יש לו להפסיק לומר ויכולו

אח"ח 1234567

שליח צבור שבליל שבת שכח לומר ויכולו וברכה מעין שבע ואמר קדיש תתקבל

שכתב בשם מי"ט, דבערבית ליל פורים יאמר תתקבל אחרי העמידה, ואחר מקרא מגילה וקדושה דסידרא יאמר תתקבל פעם שנית, ושכן נוהגים. וכ"כ המשנ"ב (שם סק"א). ומינה להכא דעכ"פ בדיעבד חוזר ואומר תתקבל. נואף שמנהיגו בפורים לומר חצי קדיש אחר שמונה עשרה של ערבית, וקדיש תתקבל אומרים רק אחר סיום קריאת המגילה ואמירת ואתה קדוש וכו'. ואין כופלים פעמיים אמירת קדיש תתקבל, מכל מקום כשטעה ואמר קדיש תתקבל קודם ויכולו. חוזר ואומר אחר ברכה מעיז שבע.

ג) מאחר דברכת מעין שבע הוא כתפלת צבור. ואף שיש לחלק מאחר דהקהל הא לא אמרו אותו, וגם לא יצאו בו, מ"מ כיון דליכא הזכרת שם ה', יש להצריך לומר שוב קדיש תתקבל.

וכיו"ב נתבאר בילקו"י ריש ח"ב בשליח צבור שטעה ואמר קדיש תתקבל קודם אשרי ובא לציון, שיש לו לחזור ולומר קדיש תתקבל פעם ב', אחר ובא לציון. דהא קדיש תתקבל קאי על הקדושה דסידרא והתחנונים שבכרוך אלהינו. וראיה לזה מהא"ר (סימן תרצג סק"ה)

ה. יש לנהוג בכל תפלות של יום שבת לומר: "שבת קדשך וינוחו בו", בין בשחרית, בין במוסף ובין במנחה. אבל בערבית של שבת יש לומר "וינוחו בה". והנוהגים לומר בתפלת המנחה "וינוחו במ", יש להם על מה שיסמוכו. אלא שצריכים לומר "והנחילנו ה' אלוקינו באהבה וברצון שבתות קדשך וינוחו במ", ושלא כהטועים לומר שבת קדשך וינוחו במ. ה)

נער בר מצוה לא יתפלל כשליח צבור בשבת מבעוד יום

עד שיגדל ויברכנה בחיוב, מ"מ בדין תפלת ערבית י"ל, על פי דברי הפוסקים הסוברים דתרי דרבנן מפיך חד דרבנן, ומאחר שיש מחלוקת בפוסקים אם בעינן י"ג שנה מעת לעת, [עיי' בש"ך חו"מ ריש סימן לה], הואיל ועל פי הרוב אכתי לא מלאו לו י"ג שנה מעת לעת, [ולדעת השאילתות נעשה בר מצוה באותה שנה שנולד, ופעמים רבות שבתחלת ליל שנת י"ד עדיין לא ימלאו לו י"ג שנים מעת לעת], לא הטריחוהו חכמים כ"כ להשאר בלי תפלת ערבית ולהמתין עד שיגיע מעת לעת, והתירו לו להתפלל להוציא את עצמו י"ח תפלת ערבית, שתפלת ערבית רשות, ובפרט שסופו להגיע לחיוב, וכמבואר כ"ז באורך וברוחב בשו"ת יביע אומר ח"ג (חאו"ח סי' כז אות ה', ואות ו', ד"ה והנה אף וכו').

ד) כן כתב הרמ"א (סימן נג). ומוכח מדבריו שדוקא להוציא אחרים אינו יכול, אבל הוא עצמו יכול להתפלל ערבית מבעוד יום. וכן משמע מדברי כמה אחרונים, שהעירו גבי קידוש שימתין מלקדש עד שיהיה לילה ודאי, כדי שיהיה בר חיובא בקידוש, ולא העירו בדין תפלת ערבית כן. וראה בספר ^{אוצר החכמה} רב ברכות (מערכת ב' אות ה'), ובאמרי בינה (דיני שבת סימן יא), ובשו"ת עני בן פחמא (סימן ל'), ועוד. ומשמע שבדרבנן לא קפדינן בזה. ואע"פ שבכל מצוה דרבנן יש להורות גם כן שלא יעשנה הקטן אם יוכל לעשותה כשיגדיל, קודם שיעבור זמנה, וכגון ברכת הלבנה, שאם לא יברכנה בקטנותו יוכל להספיק לברכה אחר שיגיע לגיל המצות, טרם שיעבור זמן ברכתה, שבודאי שראוי לו להמתין

¹²³⁴⁵⁶⁷אחרי

לומר בתפלה וינוחו בו

היא כמו הכלה בבית אביה, לכן אומרים וינוחו בה, ובשחרית היא כמו הכלה בבית חמיה, שעיקר השמחה בבית החתן, לכן אומרים וינוחו בו. ובמנחה וינוחו במ, שלאחר מכן שניהם עיקר. ע"כ. (וכן כתב המג"א שם סק"ג). ומ"ש שבלילה ככלה בבית אביה וכו', הוא כעין מה שאמרו בכתובות (עא:), והיה ביום ההוא תקראי לי אישי ולא תקראי לי עוד בעלי, אמר רבי יוחנן, ככלה בבית חמיה ולא ככלה בבית אביה. (שבעולם הזה אין להקדוש ברוך הוא דין נישואין עם ישראל, אלא אירוסין בלבד, ורק בעולם הבא יהיה לו דין נישואין עם ישראל. מהרש"א). וכן הוא במדרש (שמות רבה סוף פרשה טו). וגם בשבת היא

ה) נודע כי אין קדושת ליל שבת שוה לקדושת יום שבת, שבלילה הוא בחינת אור המתייחסת אליו ככלה, בבחינת שמור, והיום בבחינת אור עליון המתייחסת אליו בחינת חתן המשפיע באור לילה, ולכן יתייחס אליו זכור (אור החיים ויקרא, פרק יט פסוק ג'). וקדושת היום עולה על קדושת הלילה. וזהו הטעם שביום יש לומר "וינוחו בו" לשון זכר, המשפיע אור עליון לשומרי שביעי. וכתב בשיירי כנה"ג (סימן רסח סק"ב), שמנהגינו לומר בתפלת ערבית של שבת וינוחו "בה", ובשחרית ובמוסף וינוחו "בו", ובמנחה שבתות קדשך וינוחו "בם". ונראה לי הטעם שבליל שבת